

1/2019 (30. ročník)

Patron

čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor

**Časopis Patron
vychází již 30 let**

**Zapomenutý pomníček
hajného Ullbricha**

**Historie poutních cest
v okolí Nového Města pod Smrkem**

Luštění nápisu na Ullbrichově pomníčku, foto Otokar Simm

Na Matouschkově mapě z roku 1938 je Ullbrichův pomníček zakreslen přesně

Vážení členové a příznivci Spolku Patron

Časopis Patron letošním ročníkem vstupuje do jubilejního 30. roku svého života. Nechceme toto výročí nechat bez povšimnutí, a proto v tomto čísle najdete několik informací z historie jeho vydávání. Možná to budou informace, které jste již někde zachytili, my však rádi připomeneme činnost všech lidí, kteří se na vzniku časopisu během tří desítek let podíleli, zároveň s mnohými autory, kteří své články dodávali a stále dodávají v nezištné ochotě podělit se o informace s ostatními členy i veřejností.

Jsme rádi, že znovu můžeme otisknout příspěvek Miloslava Nevrlého, který zavzpomínal nejen na své zážitky s naším časopisem, ale i na to, že informace v něm uveřejněné, mu často byly inspirací k dalšímu soukromému výletu či vlastnímu bádání. Svěřil-li se s touto informací autor *Knihy o Jizerských horách*, je to pro nás pochvala cenná nade všechny.

V rámci třicetiletého výročí jsme zveřejnili kompletní archiv všech čísel na webových stránkách spolku a dali tak veřejnosti k dispozici vše, co se našim členům v oblasti drobných památek Jizerských hor podařilo objevit a publikovat. Věříme, že tento krok bude propagací práce Spolku Patron a další inspirací pro nové badatele.

Do hor opět nastupuje jaro a s ním do nich přicházíte i vy. Přejeme vám, ať na svých toulkách potkáváte ty pravé přátele hor.

Výbor Spolku Patron

Spolkový časopis Patron vydáváme již 30 let,
foto Bohumil Horáček

Titulní strana: členové Spolku Patron u obnoveného Holubova kříže, foto Otokar Simm

Časopis Patron slaví třicátiny

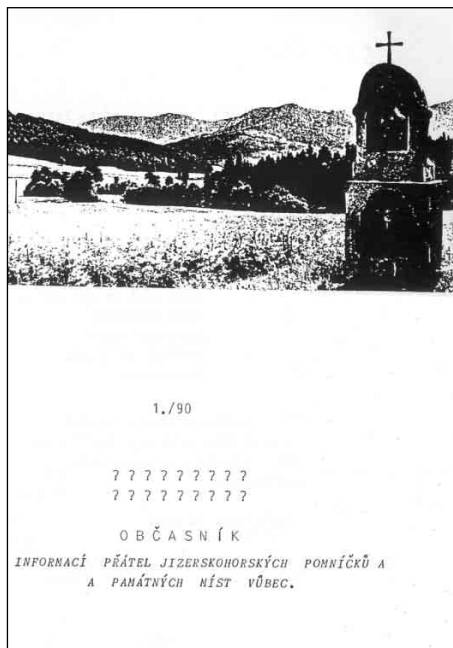
Redakce

Již třicet let vychází časopis Spolku Patron. V letech 1990–2018 vyšlo 116 pravidelných a 18 mimořádných čísel. Za tu dobu v nich najdeme články desítek dobrovolných přispěvatelů z řad členů spolku i dalších autorů. Obrovské množství zveřejněných zpráv, dat a údajů se stalo vyhledávaným zdrojem početného okruhu badatelů a zájemců nejen o Jizerské hory. Zpravodaj též uchovává informace o činnosti spolku.

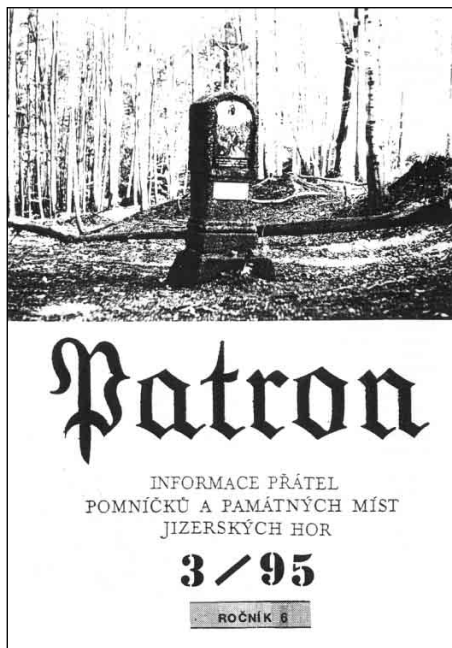
Připomeňme si, jak všechno začalo

Na 20. prosince 1980 pozvali Herbert Endler s Gerhardem Kutnarem zájemce o společnou a koordinovanou činnost k první schůzce do terénní stanice Státní ochrany přírody (SOP) na Mariánskohorské Boudy. Pozvání neodmítly ani dvě tehdejší největší autority – Miloslav Nevrlý a Emil Novák.

Tak vznikl neformální okruh lidí, kteří se pak scházeli na výletech, při práci v terénu, sázení stromků i opravách pomníčků. Někteří se již znali z dobrovolné práce ve strážním obvodu Státní ochrany přírody při Správě CHKO Jizerské hory.

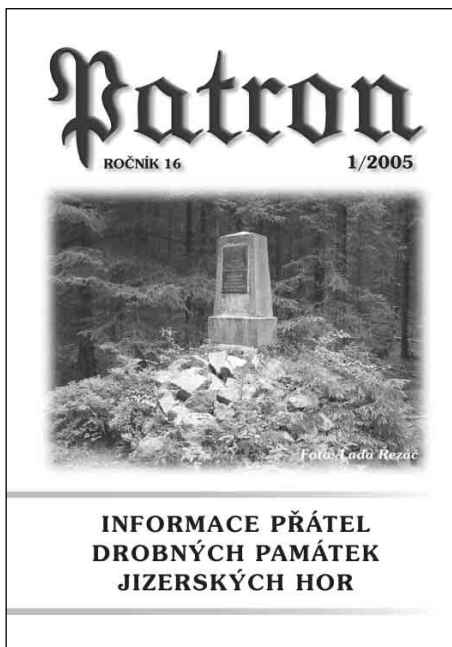
Obálka prvního vydání tehdy ještě bezejmenného spolkového občasníku

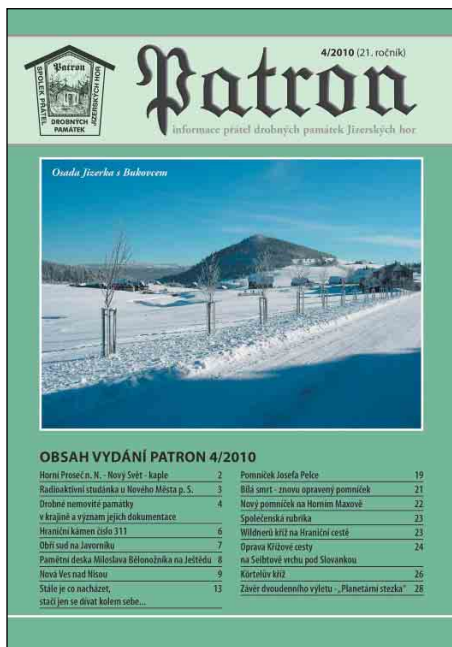
Titulní strana časopisu Patron v podobě z roku 1995

Pokračovaly též schůzky na mariánskohorské terénní stanici SOP. Na nich se probíraly nové poznatky z bádání o jizerskohorských pomníčkách, vyměňovaly se zkušenosti, promítaly se filmy a diapozitivy, k besedám byli zváni znalci našich hor. Tato skupinka lidí měla podobně vyhraněné zájmy a zabývala se především problematikou drobných památek. Avšak oficiální název tato parta zatím žádný neměla – říkali si jednoduše „křížkaři“ či „pomníčkáři“.

Změna společenských poměrů po listopadu 1989 přivedla Herberta Endlera a Gerharda Kutnara již v první polovině roku 1990 na myšlenku, že by pro vnitřní předávání zpráv bylo vhodné, a nyní také již uskutečnitelné, vydávat interní občasník. Jeho prostřednictvím by bylo možné zájemce lépe informovat o nových poznatcích a aktivitách souvisejících s pomníčky a drobnými památkami Jizerských hor. Dne 3. června 1990 proběhla na Mariánskohorských Boudách jedna ze schůzek, na které se účastníci dohodli na názvu tiskoviny Patron. Vydavatelem i tvůrcem spolkového časopisu se stal Gerhard Kutnar. Od listopadu 1993 tuto činnost pak převzal Jiří Sourek a od roku 2005 do roku 2014 byl jeho redaktorem Günter Menzel, jehož vystřídali Bohumil Horáček a Otokar Simm. Ti za vznikem tiskoviny stojí dodnes. Všichni svoji práci vždy vykonávali z čirého nadšení a bez nároku na jakoukoliv odměnu.

V roce 2005 bylo výrazně změněno a vylepšeno grafické zpracování

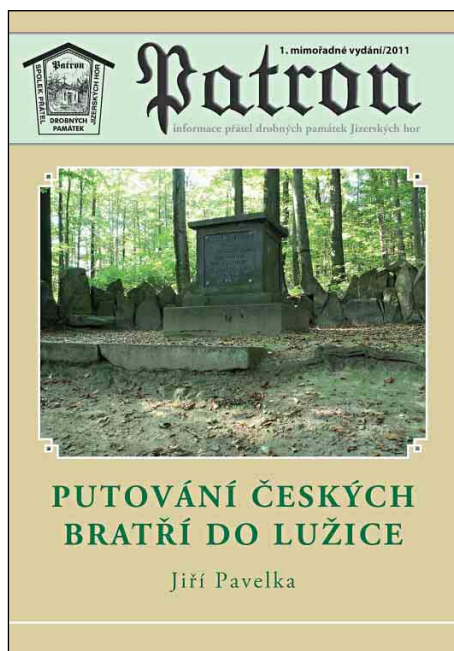
Další novinkou byla barevná obálka – poprvé v roce 2010

Zpočátku se jednotlivá čísla tvořila doslova na koleně a bylo možné je vydávat jen díky nadšení všech přispěvatelů. Časopis se psal na psacím stroji, rozmnožoval se na kopírce a vycházel v nepatrném nákladu asi dvaceti výtisků. První, ještě nepojmenované číslo, vyšlo 18. května 1990 a mělo pouhé čtyři strany. Ale již druhé číslo z 15. srpna téhož roku mělo 12 stran a poprvé neslo zvolený název Patron. Výtisky byly nejprve celé černobílé, od roku 2010 byla přidána barevná obálka.

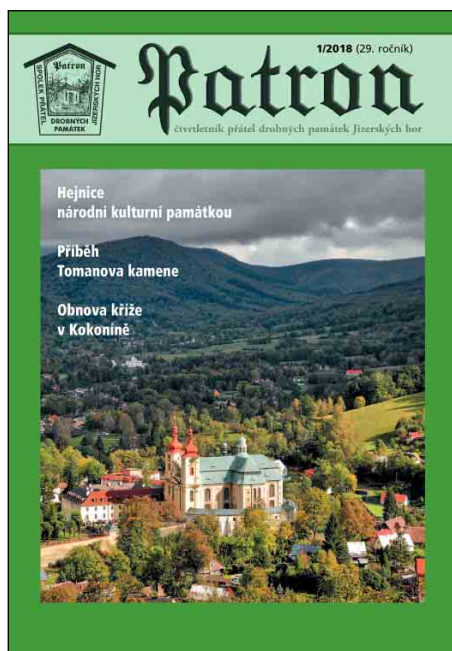
V současnosti vychází Patron čtyřikrát ročně, přičemž do něj přispívají jak členové Spolku Patron, tak i další přátelé drobných památek a místní historie a osobnosti z regionu Jizerských hor. Nynější náklad činí 120 výtisků. Do roku 2017 ho graficky zpracovávala a zajišťovala tisk firma Jiřího Menzela, nyní je grafická úprava dílem Michala Januse a jeho Graphis DTP studia, tisk zajišťuje liberecká tiskárna Geoprint. Technické možnosti a profesionální přístup k výrobě periodika se pozitivně odrazily na jeho celkové kvalitě. Náklady na vydávání a distribuci jsou hrazeny z členských příspěvků členů spolku, kteří ho dostávají zdarma.

Přestože je Patron dosud stále považován za interní informační zpravodaj Spolku Patron a není možné ho běžně zakoupit, stal se uznávaným a vyhledávaným periodikem. V elektronické podobě je čtenářům a badatelům nově k dispozici též na webových stránkách Spolku Patron.

Popřejme našemu časopisu do dalších let všechno nejlepší!

Součástí ediční řady je několik monotematických mimořádných vydání

Zatím poslední grafickou úpravou prošel časopis v roce 2018

Třicet let je dlouhá doba

Miloslav Nevrlý

Velice si vážím toho, že mě redakce čtvrtletníku PATRON požádala, abych napsal několik řádek do prvního čísla jubilejního 30. ročníku tohoto mimořádného časopisu. Dosud si pamatuji, s jakou radostí jsem listoval v roce 1990 prvním číslem tehdy ještě bezejmenného Občasníku přátel jizerskohorských pomníčků a památných míst vůbec, který obsahoval adresář „přátel jizerskohorských pamětních míst“.

Těch přátel bylo tehdy 35 a čtyřiaadvacet z nich převzalo nad některými pomníčky patronát. Podle těchto „patronů“ již v příštím, tedy druhém čísle oznámil Herbert Endler, že zvolil i jméno časopisu s podtitulkem: *Informace přátel pomníčků a památných míst Jizerských hor*. A tak to zůstalo s nevelkou změnou (dnes *Čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor*) do dnešních časů. A slovo Patron je také již řadu let i oficiálním názvem tohoto státem uznaného spolku. Bylo mně tehdy, před třemi desetiletími, líto, že se zrodu časopisu nedožil přítel Emil Novák, který zemřel pouhý rok předtím a jenž měl lví podíl na tom, že lidé, kteří mají rádi Jizerské hory a jejich sta-

Pomníček, který zdobil obálky prvních čísel časopisu Patron jsem takto vyfotil v roce 1960

letou historií, se asi v roce 1980 sdružili a společně dodnes pracují na zachování „staré tváře“ těch krásných hor.

Rád a často na „Émila“, jak vyslovoval svoje jméno, vzpomínám. Seznámil mě s ním asi před šedesáti lety Gustav Ginzel. Napřed jako se svérázným horolezcem, který přišel jednou do libereckého muzea se stejně svérázně pojednaným seznamem jizerskohorských skal a horolezeckých cest k jejím vrcholům. Brzy se ale ukázalo, že se – stejně jako já – zajímá i o jizerskohorské *Marterln*, pomníčky dávno mrtvých dřevařů, pytláků a lesníků. Začali jsme si dopisovat, vyměňovat diapozitivy, půjčoval jsem mu „ke studiu“ z muzejní knihovny staré německé časopisy a ročenky, jezdil jsem k němu i domů, tehdy ještě bydlel v Novém Městě pod Smrkem. To trvalo roky.

Jednou přišel do muzea – s u něj nezvykle vážným výrazem – a z kapsy vyňal složený list papíru. Ukázalo se, že je to jakási, rovněž svérázná, darovací listina, na základě které jsem měl od pozůstalých dostat po Emilově smrti jeho kartotéku jizerskohorských pomníčků, na které si velmi zakládal. Svým podpisem jsem se měl zavázat, že ji budu jeho jménem vzorně opatrovat. Byl jsem velice překvapen, téměř konsternován, Emil byl sice o třináct let starší než já, ale byl dosud relativně mladý a vypadal – až na částečnou hluchotu – zcela zdravě.

Listinu jsem tedy, za žertovného upokožení jejího tvůrce, podepsal, nicméně Emil si smlouvu překvapivě zase odnesl s sebou domů. Čekal jsem, ozve-li se po jeho neblahé smrti někdo z rodiny, ale nestalo se. Velice se mi ulevilo, když jsem se dozvěděl, že rodina předala Emilovu kartotéku do rukou mnohem povolanějších než by byly moje, do rukou Herberta Endlera, kde se snad nachází dodnes. Do svojí vlastní „pomníčkářské kartotéky“, která je již dlouho uložena ve Státním okresním archivu v libereckém Františkově, jsem si vlepoval vý-

V Jizerských horách mě v poválečných letech zajímalo úplně všechno

střížky z Emilových dávných a velepečlivých, ručně a modrým inkoustem psaných dopisů. V nich mě důkladně informoval o svých „objevech“, které se týkaly jizerskohorských a později i krkonošských pomníčků.

Nevím, co by Emil Novák říkal na dnešní záplavu nových pomníčků lyžařů, cyklistů, motoristů, pouhých návštěvníků, které stále hustěji vroubí okolí jizerskohorských cest, konce to nemá. Seznamy a snímky všech jizerskohorských pomníčků, a jsou jich stovky, jsou dnes, i se souřadnicemi GPS, k zhlédnutí na internetových sítích. Ke kdysi v lesích opuštěným a nesnadno naležitelným pomníčkům vedou bytelně vyšlapané chodníky; u některých jsou i pamětní knihy.

Vzpomínám, jak Emil kdysi skoncoval s pomníčkem „největšího Čecha“ Járy Cimrmana v Bedřichově na Hrabětické louce. Vysvětloval jsem mu, že jde o pouhou literární postavu, navíc spojenou s Jizerskými horami, ale pravověrného Emila to tím víc rozhorlilo. „*In Friedrichswald kenne ich keinen Zimmermann*“. A bylo vymalováno.

Od vzpomínání na staré časy se vrátím k třicetileté existenci časopisu Patronu. Velice si vážím všech, kdo se během tří desetiletí podíleli na jeho tvorbě; neměli to asi vždycky jednoduché. O jeho osud jsem se začal trochu obávat v roce 2010.

Tehdy mně přišlo první číslo 21. ročníku v dosud nevídané podobě, mám ho ještě schované. Dvojnásobně vysoký „magazínový“ formát A4 se mně vůbec nelíbil. Protože v něm byl na 9. straně u článku o křížanských Krkavčích skalách chybný snímek chaty, upozornil jsem na chybu redakci a zároveň při této příležitosti požádal, aby se Patron vrátil, je-li to možné, k původnímu polovičnímu „knižnímu“ formátu. Asi jsem nebyl sám, komu se tak zásadní modernizace dvacet let zavedeného titulu nelíbila, a tak se naštěstí

S Otou Simmem, jedním z redaktorů, jsem se v roce 2015 setkal při prezentaci obnovy hrobky Josefa Matouschka

vrátilo všechno do původních kolejí, navíc ono první číslo bylo znovu vydáno v původním formátu.

Již od vzniku Spolku Patron mám před jeho členy špatné svědomí. Přestože jsem byl jmenován jeho čestným členem, na jeho úctyhodné práci, činnosti, chodu jsem se prakticky vůbec nepodílel. Vymlouvám se vždycky na svoji trochu samotářskou povahu, které je bohužel cizí jakékoli „spolkaření“. To se netýká samozřejmě jen Spolku Patron, ale i řady dalších případů.

Vážím si i toho, že členové Patronu se před léty postarali i o několik set mých víc než půl století starých barevných diapozitivů z Jizerských hor. Snímky byly tehdy ještě sevřeny v papírové masce mezi dvěma, lepicí páskou splepenými sklíčky. Asi za značných časových obětí tyto moje dávné obrázky posléze „přeměnili“ do elektronické podoby a umožnili tak, aby se snímky mohly postupně objevit třeba v knize *Připomínky zašlých časů – pomníčky Jizerských hor* (2008, 2013), *Staré diapozitivy Jizerských hor* (2011) a v dalších. Velký dík jim za to!

Mám všechna čísla a všechny ročníky časopisu PATRON svázaný, kdo ví, třeba jako jediný z jeho čtenářů, a často si v nich listuji. Dozvídám se v nich o nových pomníčkách, o jejichž existenci jsem dosud neměl tušení. A zejména mě těší, že se dočítám, že své věrné a nadšené obdivovatele našly staré, kdysi ze světa mizející pomníčky Jizerských hor, jejichž dny se před desetiletími zdály být sečteny. Členové Spolku Patron ony dávné památky na staré Jizerské hory vzkřísili k novému životu. Kéž by časopis PATRON, kde výsledky své práce uveřejňují, vycházel ještě dlouho, velmi dlouho!

U pramene Jizery jsem se 3. září 2018 setkal se Standou Zajícem, Sigi Weissem a mnoha dalšími přáteli, foto Milan Drahoňovský

Zapomenutý pomníček hajného Ullbricha

Otokar Simm

V roce 1992 vydal Johannes Scholdan (1912–2008), rodák z Bad Flinsbergu, žijící tehdy v německé obci Swisttal, vlastním nákladem vlastivědnou knihu „Aus urwüchsigen Wald inmitten Bergen zum Bad Flinsberg im Isergebirge“ (Od pralesa uprostřed hor po Lázně Flinsberg v Jizerských horách). Zabýval se v ní nejen minulostí svého rodiště, ale i osadou Gross Iser (Velká Jizera). Jednu kapitolu věnoval též jizerskohorským pašerákům a pytlákům. S publikací jsem se seznámil až v roce 1998, kdy jsem měl tu čest se se starým pánem v Lázních Świeradów setkat.

Ve zmíněné kapitole se dočteme:

... i bez čarovných kul se pytláčilo, a to v hojné míře. Bylo by možné napsat o řadě takových případů. Ty často končily tragicky. Mnoho panských lesníků se při výkonu služebních povinností stalo obětí pytláků.

Dne 10. května 1802 se z pochůzky revírem nevrátili podlesní Ulbrich (sic!) a hajný Greth. Veškerá pátrání po nich byla neúspěšná. Teprve po mnoha týdnech byl Ulbrich nalezen ve skalní rozsedlině. Střela v zádech, bodné rány

Památka Johanna Christiana Ullbricha na začátku prosince loňského roku

Mohli jsme si znovu vychutnat onu známou radost z objevení pomníčku

na krku a na rukou svědčily o vraždě. Veškeré oblečení a zbraň vrazi odnesli. Ullrich byl zcela obnažen.

Kostra hajného Gretha, který rovněž vykonával službu ve flinsberském revíru, byla náhodně nalezena až o 24 let později, 5. srpna 1826, a to v sousedním revíru Querbach (dnes Przecznic). Při zpracovávání větrného polomu učinili lesní dělníci hrůzostrašný nález. Mezi kořeny ležely zaklíněné lidské kosti, vedle kožený oděv s kovovými knoflíky. Navíc zde našli stříbrný prsten, který patřil hajnému Grethovi. Nebylo pochyb o tom, že tady našel svůj hrob; lidé se vzpomněli, že blízko tohoto místa byly tenkrát spatřeny vnitřnosti jelena, jímž byli pytláci očividně zaměstnáni ve chvíli, kdy je Greth překvapil.

Obě události se staly dost daleko od sebe, takže muselo jít jen o shodu náhod, jestli se seběhly opravdu ve stejný den. Dál jsem se uvedenými informacemi nezabýval, protože mne vůbec nenapadlo, že by mohly být spojené s dosud existujícím pomníčkem. V knize o něm není žádná zmínka.

Text mi připomněl až Ullrich Junker, s nímž jsme se setkali v roce 2017 během spolkového výletu do polských Jizerek. Ještě předtím poslal foto Ullrichova pomníčku! Připojil i výřez z předválečné speciálky (*Mefstischblatt* – list 5158 Bad Flinsberg) se zakroužkovanou oblastí, kde by se měl Ullrichův pomníček nacházet. Přesnější informace ale nemohl Ulli poskytnout, převzal je včetně fotografie od polských přátel.

J: Ch.
Ullrich
18 ¹/₈ 02

Přítel Ullrich Junker si dal práci s přepisem již těžko čitelného nápisu

Johannes Scholdan si přál být pochován do rodné země. Jeho hrob najdeme na hřbitově ve Świeradówie Zdroju

kole již mnohokrát, ale že jen malý kousek pod ní stojí více než dvě století starý pomníček, to jsem donedávna netušil. O to větší byla naše radost, když jsme ho po krátkém hledání objevili.

Zajímavé je, že o Ullbrichově pomníčku věděl Josef Matouschek, jenž ho velmi přesně zakreslil do mapy, kterou připravoval k vydání v roce 1938.

Hannes Scholdan
4. 9. 1998

Podpis Hannese Scholdana ve věnované knize

Nutno podotknout, že Johannes Scholdan se zmýlil v datu Ullbrichova přepadení. Nedošlo k němu 10. května 1802, nýbrž až 1. srpna téhož roku; drobná chybička je i v příjmení hajného, které se správně psalo se zdvojeným „l“. To dokládají údaje jak na pomníčku, tak i v matrice. Je zjevné, že pan Scholdan neměl k dispozici fotografii pomníčku.

Zima loňského roku již klepala na dveře, když jsme se s přáteli vydali pomníček hledat. Chystal jsem se tam už delší dobu, ale až teď se naskytla vhodná příležitost. Každým dnem se dalo čekat, že napadne první sníh a pomníček pod ním nadlouho zmizí. Vyzbrojeni detailní skicou, kterou nám ochotně poskytl Bartosz Kijewski ze Sklářské Poreby, autor zmíněné fotografie, jsme vyšli z parkoviště u bývalé Ludwigsbaude (psali jsme o ní v č. 2013/3). Žlutě značená *Panoramiczna Droga* nás vedla směrem na *Rozdroże pod Kopą*. Procházel jsem či projížděl po ní na

V mapě je u něj název *Ullbrichsloch* – *Ullbrichova díra* (s jedním „l“). Nad cestou je zakreslena i lovecká chata, avšak po jejich základech jsme zatím nepátrali.

Vydáte-li se pomníček hledat, pak dobrým orientačním bodem bude potok *Sinieć* (dříve zvaný *Winterseiffen*). Zdá se, že polská část Jizerských hor nás může ještě ledasčím zajímavým překvapit...

Nevkus do Jizerských hor nepatří

Bohumil Horáček

Pomníčky v Jizerských horách vznikají a zanikají. Některé jsou opečovávány po staletí, jiné nepřežijí jednu lidskou generaci. Řada památek bývá poškozena. Možná zlým úmyslem, často však z neznalosti. Jedním z pomníčků, který byl nedávno rukou necitlivou znehodnocen, je kámen Brzda-Hemmstein, stojící při silnici pod Smědovou.

Většina pomníčků, které dnes považujeme za staré a nazýváme je familiárně „rodinným stříbrem“, vznikla v průběhu 19. století. Některé z památek jsou ještě starší, ale i nejstarší nesahají dál, než do poloviny 17. století. Lidé se v horách rodili, žili, umírali. Zemřel-li někdo, byl pohřben do vysvěcené půdy na hřbitově. Pokud někdo zemřel nešťastnou náhodou, zřídili pozůstalí na místě pomníček. Pomníčky vznikaly i jako poděkování za šťastnou událost, jako cesta k utišení svědomí či prostředek k propojení se s boží vůlí. Dělo se tak s pokorou k životu jako takovému, ke kraji, který dával obživu, a tehdy ještě – i k Bohu.

S průběhem let a staletí se potřeba vzniku postavení pomníku měnila, a tak se svých pamětních míst dočkali monarchové, pak republika a její politici, vojáci – od těch rakouských až po rudoarmějce, zasloužilí pracovníci, Jára Cimrman, cyklisté, motorkáři, adrenalinoví sportovci, náhodní návštěvníci hor, nebo ti, kteří jen jeli či prošli okolo, a hory si doživotně zamilovali. S tím vším se Jizerské hory a ochránci jejich pomníčků dokázali vypořádat, mnohdy i za docela dramatických okolností.

Kámen Brzda s velkým kovovým křížem v roce 1927. Patrný je průsek staré cesty.

Časem se ale pocit potřeby (zpravidla už pozůstalých) mít v horách pomníček rozšířil natolik, že se z horských svahů a skalních úpatí stává „hřbitov“, kde mnohdy končí lidský popel, místo toho, aby byl řádně uložen na skutečném hřbitově. Tak se někdy stane, že při trhání borůvek nevědomky a nepietně šlapeme po místě něčího posledního odpočinku.

I s tím se ale „pomníčkáři“ už nějak smířili. Co jsme však objevili na podzim roku 2018 na kameni zvaném *Hemmstein* neboli *Brzda*, předčilo všech na očekávání. Jako by nestačily nápisy azbukou, objevil se přímo na památce, na kterou členové Spolku Patron před lety znovu umístili sražený kříž, další – tedy druhý – křížek! Zasazený do těla kamene, s tabulkou a jménem i životními daty – to vše čerstvě dušičkově „ozdobeno“. Možná, že u kamene byl vysypán i popel, charakter a provedení vzpomínkového místa tomu nasvědčuje.

Hemmstein, či chcete-li *Brzda*, však sloužil úplně jiným účelům. Svážeči dřeva a posádky koňských povozů věděli, že u kamene musí začít brzdit před prudkým sešupem do údolí Smědé. Jistě se tu i pomodlili za úspěch nebezpečné jízdy. Podobu památky, jak vypadala ještě v polovině minulého století, najdete na barevné fotografii na vnitřní straně obálky.

Umístění pohřebního křížku dokazuje nejen značnou neznalost autora, ale i notnou dávku nevkusy a sobectví, kterou poničením této památky předvedl.

Instalace druhého křížku pobouřila veřejnost v širokém okolí a nesouhlasí s ní ani výbor Spolku Patron. Nevkus do Jizerských hor nepatří, a proto, čte-li tyto řádky zhotovitel nového křížku na *Brzdě*, žádáme jej tímto o jeho odstranění. Pokud ho tady někde nutně potřebuje mít, najde v okolí dostatek jiného kamení.

Detail křížku, který po zničení původního obnovil Spolek Patron

Nový křížek je nejen nevhodný umístěním, nevkusná je i jeho podoba včetně hřbitovních ozdob

Skrytý pomníček v Kateřinkách již má jméno

Vojtěch Mai

Stejně jako v minulém roce si čtenářům časopisu Patron dovoluji nabídnout malý výlet do kateřinského údolí. Řada spolkových poutníků a patriotů našich hor si již našla cestu na tento jedinečný svah, k místu se zapomenutým pomníčkem, od kterého je přenádherný výhled na bývalou průmyslovou zónu.

Musím hned v úvodu poděkovat všem nadšencům, kteří se ochotně a zapáleně ujali bádání po jménu tohoto místa. Už na loňské členské schůzi Spolku Patron v Jiřetíně pod Bukovou se mi od několika členů dostalo pochopení pro složitou práci i příslibů pátrání. Bylo to milé a bylo možné vycítit ducha kolegiality a chuti po odhalení tajemství. Chyběla mi potřebná erudice a zkušenost s obvyklými postupy pátrání nejen v terénu, ale i v archivech a knihovnách, neměl jsem žádné kontakty na regionální znalce. Moje mailová adresa se však po schůzi a publikováním mého objevu rozlétla do světa a já jsem se najednou propojil se zajímavými a ochotnými lidmi, kteří také obětovali kus svého času a energie, věnované bádání po účelu pomníku.

U Schillerova pomníku byla v minulém roce postavena lavička

O oblíbenosti Schillerova kultu svědčí fotografie ze slavnostního odhalení básnickova pomníku v Liberci v rámci Svazové slavnosti Němců v Čechách v roce 1924

Všem těmto badatelům patří můj dík a rád se nyní s nimi podělím o radost, která ke mně doputovala krátce po začátku roku 2019.

Název pomníku mi před očima vyvstal, tak jak to obvyčejně bývá, úplně náhodou. Zakoupená liberecká policejní příručka z roku 1937 v sobě kromě jiných regionálních odkazů

dlouho ukřývala všemi tolik hledanou zprávu, že „*Smrková cesta (dříve Hohe Lehne) vede k Schillerovu dubu*“. Můžeme tedy předpokládat, že pomník byl s největší pravděpodobností zasvěcen Friedrichu von Schillerovi.

V našem kraji se nachází několik míst, kde Schillerovy pomníky s duby v záhlaví stojí. Jmenujme například Schillerův dub ve Stráži nad Nisou nebo pomník v Osečné. Byly většinou vysazovány ke stému výročí úmrtí básníka, tedy v roce 1905. Obvod kateřinského dubu je jen o 8 centimetrů větší, než má jeho soused ve Stráži nad Nisou (280 cm). Dva stromy stejného druhu a sázené ve stejný rok mají z dendrologického hlediska velice podobný habitus. Můžeme považovat za trochu neobvyklé, že dub v Kateřinkách, rostoucí ve vyšší nadmořské výšce a ne zrovna na ideálním stanovišti, dosáhl o něco většího obvodu než jeho kolega na mírném jižním svahu.

V průběhu minulého roku byla pro návštěvníky pomníku zřízena lavička, která zde bezpochyby bývala i dříve, a tak můžeme pod dubem důstojně spočinout. Na další opravu čeká zábradlí, které má v prudkém svahu své opodstatnění a nakonec bude nutné vyhotovit a instalovat vhodnou pamětní desku.

Na základě zjištění jména pomníku můžeme očekávat objevení dalších informací k tomuto místu, a tak prosím opět čtenáře o zaslání svých případných postřehů. Další kamínek do poznání našeho kraje právě zapadl. Schillerův dub v Kateřinkách-Ruprechticích se po desítkách let, strávených ve stínu lesa a za tajemným závojem nevědomosti, může opět směle zařadit k novým cílům našich turistických vycházek.

Friedrich von Schiller měl podle dochovaných zpráv opravdu těžké mládí a život, a tak je dvakrát obdivuhodný jeho sklon k básnické tvorbě a moudrému uchopení života. Doufejme, že se jako představitel odlišně hovořícího národa nestane terčem zloby, kterou snad čas již přemohl. Kateřinští občané si toto místo pro pietu vybrali a navštěvovali a my bychom neměli uvažovat jinak.

Pomník i přilehlý dub najdeme ve středové části pohlednice z roku 1906, archiv SOKA Liberec

Putování kolem oborního plotu

Milan Poláček

Zatímco okolní svět se probouzel do slunečného, ale větrného dne, kráčet jsem tím chladným, spíš jakoby podzimním ránem od hejnického nádraží k horám. Na okraji lesa ve Ferdinandově se turistická značka změnila ze zelené na modrou a po chvíli překročila Malý Štolpich, aby dál vedla proti jeho toku. Já z ní ale sešel do první z bezpočtu zatáček a pokračoval po překrásné, téměř vrstevnicové Viničné cestě. Je stále dobře udržovaná, takže ji k toulkám Jizerkami s oblibou používají i cyklisté. Často si po ní zkracují velký oblouk silnice přes Raspenavu, když udýchaní vystoupají z Filipky do Oldřichovského sedla.

Chtěl jsem vidět její dosud nepoznaný úsek od východního konce až k místu, kde jsem z ní nedaleko Svobodova kamene onehdy sešel ke kříži s nápisem Kursk. Zákruty se pravidelně střídaly, až za jednou z levotočivých cest dosáhla nejvyššího bodu. Tam se mi otevřel nevidaný pohled na milióny buků, jimiž byly porostlé severní stráně až k Poledníku. Nad ním svítilo slunce, avšak přes Divočák se valily temné mraky, hrozící pořádnou sprchou. Když pak mé kroky zkřížila už druhá pěšina, sbíhající z jeho úbočí, rozhodl jsem se tou další sestoupit k bývalé hájovně Na Dubině.

Bývalá hájovna Na Dubině má spojitost s Langeho pomníčkem

Táborová strážní věž na Farské louce

Známý pomník U Zabitého mládence

Chodba za vstupními dveřmi, vedoucí napříč domem, už neoddělovala obytné místnosti od těch hospodářských jako za časů hajného Jomricha. Nově tvořila hranici mezi výsostnými územími dvou chalupářských rodin – každá užívala jednu polovinu stavení, každá měla dokonce svou televizní anténu. Jedněmi z obyvatel někdejší lesovny byli starší manželé z Liberce. Seznámil jsem se s nimi před několika lety při své první cestě z Mlak. Tehdy mi v mile spontánním rozhovoru nabídli zastavit se kdykoliv znovu na kus řeči a bílou kávu s tvarohovými buchtami...

Krátké bloudění ve změti lesních cest kolem staré obory mi pak dalo poznat, že zkratka odtamtud na Farskou louku nejspíš nevede; nakonec jsem na ni přišel oklikou po Staré poutní cestě. Dolní kout té travnaté enklávy mezi bukovými spoustami právě začalo osvětlovat slunce šplhající nad Poledník, zlatavý jas po chvíli zalil i prostor kolem strážní věže. Za ní byly opět vidět žulové oborní sloupky, rozdělující louku na dvě přibližně stejné poloviny. Jen opuštěnost tábořiště mne překvapila – myslel jsem, že skautské družiny, které se mnou přijely vlakem z Liberce, mají namířeno právě sem.

Projít místy, kudy Stará poutní stezka klesá od Viničné cesty k železniční trati, nebylo vůbec jednoduché. Ačkoliv vybaven přítelovým nákresem, pořád jsem nemohl trefit správný směr k pomníku Zabitého mládence. Kouzlo nechtěného však způsobilo, že jsem na tom houštinatém svahu poznal snad nejzachovalejší válečný bunkr mezi Kopřivníkem a Polubným. Neomšlý

a ze dvou stran krytý skálou působil, jako by jej vojáci dosud neopustili. Iluze zbraní, trčících ze střílen, byla tak silná, že jsem pocítil mrazení v zádech a podvědomě zrychlil krok.

Bylo jasné, že letitý kamenolom na Hemmrichu již není provozován. Tabule s varováním před odstřely, rozvěšené všude kolem, ztratily smysl. Pár dřevěných bud a chatrných přístřešků ztichle chátralo a odkrytá skála kvapem tmavla. Tak zašle nepůsobily ani kameny bývalého oborního plotu, který se vinul hned vedle podél silnice k Oldřichovu. Když jsem o něco později cestou k osadě Na Pilách už téměř podcházel železniční trať, mé pozornosti neušel mohutný dub, pod nímž stál asi půldruhého metru vysoký balvan nepravidelně zašpičatělého tvaru a s výklenkem na čelní straně po jakési desce.

Kolem poledne studený vítr ustal, ani slunce už nesvítilo skrz mračna. Jako mávnutím kouzelného proutku přišlo krásné květnové odpoledne. Bylo tudíž radostí procházet stále ostřeji se svírajícím údolím horní Jeřice, nejdřív po silničce mezi domky usedlíků a chatami rekreantů, později žlutě značenou lesní cestou. V jejích nespočetných serpentínách lidé vyšlapali zkratky, ale já ji prošel poctivě, protože se mi na první pohled zalíbila jako jedna z nejpěknějších v našich horách.

V sedle mezi severním koncem Kateřinského hřbetu a Olivetskou horou se na pasece do dálky skvěla „Rezidence kanadského vyslanectví“, jedna z mnoha jizerských chat. Použil jsem její „tajný“ vchod a zjistil, že uvnitř nepostrádala

Kámen císaře Františka Josefa v Oldřichově

nic z obvyklého vybavení. V předsíni byla zásoba dřeva, náradí a jiné nezbytnosti. Hlavní místnost měla kamna s bytelným komínem, dvě pryčny se spoustou dek, stůl s lavicí a židlemi. U stropu visela zdobná petrolejka a nechyběly ani schůdky do podkroví, kde byla pohádkově strašidelná tma. Onen trampský mikrosvět mne tím vším upoutal. Dal jsem si ale předsevzetí vrátit se, až jej opět skryje les.

Chata, zvaná honosně Rezidence kanadského vyslanectví

V Jizerských horách, 26. května 1990

Zajímavosti hřbitova v Mníšku u Liberce

Jiřina Vávrová

Pokračujeme v našem seriálu o drobných památkách západní části Jizerských hor. Tentokrát se zastavíme na „novém“ hřbitově v Mníšku, který ukrývá řadu zajímavých památek.

Na mníšecký hřbitov je skličující pohled. Spousta prázdného místa připomíná, že německé hroby byly odstraněny a hřbitov zplanýrován. Na jaře 1981 buldozer pohřební služby města Frýdlantu hřbitov zplundroval, pomníčky byly navršeny na dvě hromady a část náhrobků byla rozkradena. Občané Mníšku byli tímto necitlivým zásahem velmi pohoršeni.

Je zde pochován Anton Franz Ressel, fojtecký řidičí učitel a autor kronik mnoha obcí na Liberecku. Jeho hrob byl původně v dolní části hřbitova mezi ostatními německými hroby a v sedmdesátých letech minulého století se o něj starali pionýři místní školy. Po „úpravě“ hřbitova tohoto významného muže upomíná již jen pamětní deska na podstavci hřbitovního kříže s nápisem: *Na tomto hřbitově odpočívá řidičí učitel ve Fojtce a významný kronikář*

Hřbitovní kříž s pamětní deskou, která nahrazuje zničený náhrobek fojteckého řidičího učitele Antona Franze Ressela

Na opačné straně podstavce hřbitovního kříže je umístěna deska se vzpomínkou na zemřelé předky odsunutých občanů Mníšku

regionu Antonin Franz Ressel 1873–1933. „Drobná“ chybička se vloudila při výrobě bronzové desky – místo Anton výrobce omylem napsal Antonin.

Hřbitovní kříž byl v roce 1993 osazen pamětní deskou s textem: *Wir denken unserer Toten. Herr, bei Dir ist Heimat* (Vzpomínáme na naše zemřelé. Pane, u Tebe je domov). Pamětní deska byla upevněna u příležitosti návštěvy bývalých mníšeckých rodáků. Spolek německých rodáků tehdy uspořádal peněžní sbírku, ze které byla financována oprava fasády kostela, věžní hodiny, oprava věže a nákup klávesového nástroje pro kostel a mateřskou školu. Hřbitovní kříž prošel rekonstrukcí kolem roku 2007.

Pomníček Neznámému vojínovi připomíná smrt vojenských zajatců zastřelených za druhé světové války. V poválečných letech se k pomníčku dvakrát v roce kladly květiny. Podle jedné verze zde odpočívají dva vojenští zajatci, kteří byli dáni na výpomoc zemědělcům, jiná verze říká, že byli na práci v chemičce. Jeden z nich měl být zastřelen německým četníkem kdesi v polích blízko železniční trati, když se prý vracel ze schůzky s místní dívkou. Druhý měl být údajně zastřelen při pokusu o útěk.

Symbolický hrob neznámého vojína – pomník válečným zajatcům

V libereckém archivu se nachází dokument, který tyto informace zpřesňuje. V roce 1948 píše předseda MNV Josef Kudrna na Okresní národní výbor Liberec-venkov: *V obci Mníšek u Liberce jsou pohřbeni dva sovětsí vojáci.*

1) Boris Nikolaj Eisebenko nar. 2. 4. 1914 – hřbitov řada 17. č. hrobu 10. Jako zajatec zastřelen r. 1942 tehdejším velitelem zdejší četnické stanice Gustavem Hainzlikem. 2) bezejmenný – nar. 1905 – zastřelen – rána do hlavy – pohřben 14. 5. 1945 – hřbitov řada 2. č. hrobu 5. Dokument dále uvádí, že „z nepřátelské strany nebyl zde žádný voják pohřben“. Avšak podle toho, co se v Mníšku traduje, byli oba zajatci zastřeleni nedlouho po sobě.

Na letecké neštěstí z roku 1965 upomíná nenápadná pamětní deska věnovaná Josefu Šubrtovi a Bohumilu Ulanovi, umístěná při vchodu na hřbitov. O vzpomínku na tragickou událost se v *Mníšeckém zpravodaji – léto 2014* podělil Jarda Prchal z Liberce:

Pamětní deska s připomínkou leteckého neštěstí

Letecké neštěstí v Mníšku v roce 1965

Dne 20. července 1965 odstartovali z libereckého letiště se školní C 205 dva piloti – instruktor Josef Šubrt a žák Bohumil Ulman k běžnému cvičnému letu. Při nácviku akrobacie v malé výšce zavadili v prostoru přehrady Fojtka křídlem o strom a letadlo se s oběma piloty zřítilo u zdi uvnitř nedalekého hřbitova. Podle očitých svědků havárii předcházelo několik nízkých průletů nad hladinou přehrady a poslední byl zakončen výkrutem, který se jim nepodařilo dotočit včas. Je pravda, že byl teplý červencový den a přehrada byla plná koupajících se a slunících se lidí, pro které to bylo vítané zpestření prázdninového dne. Nikdo však netušil, že vše skončí takto tragicky. Navíc pilot Šubrt už byl zkušený letec a tou dobou se přeškoloval na MIG 15. Svaz letců jim spolu s obcí Mníšek umístil přímo na místě neštěstí pamětní desku. Letoun, ve kterém letěli, byl C 205 – vojenská verze známého a velmi oblíbeného trenéra Zlín 226 (odtud také dodnes používané označení „dvěstěpětka“). Dodnes civilní verze slouží v mnoha aeroklubech jako spolehlivá vlečná.

Na stejnou událost vzpomínal Miroslav Hajfler v Mníšeckém zpravodaji 2011/4: *Osudný den, který se zapsal do paměti několika lidí naší obce, byl 20. červenec 1965. Tehdy mi bylo 15 let a měl jsem prázdniny. Ten den jsem byl s otcem sám doma. Pracovali jsme zrovna na dvorku, když jsme slyšeli poletovat letadlo. Pak najednou zvuk letadla ztichl a ozvala se velká rána v blízkosti místního hřbitova, který se nachází nedaleko místa, kde jsme bydleli. Šli jsme tedy zjistit, co se stalo. Na hřbitově jsme uviděli spadlé letadlo, které bylo otočené koly vzhůru. Když jsme přišli blíž k letadlu, naskytl se nám strašný pohled na oba pasažéry. Při pádu narazili do země a prorazili si hlavu. Byli tedy na místě mrtví a nikdo z přihlížejících jim nemohl pomoci. Zahlédli jsme, že poblíž stojící vzrostlý strom byl vážně poškozen. Pracovně letadlo křídlem narazilo do tohoto stromu a tím došlo k pádu letadla. Oficiální zpráva byla vydána později. Bylo oznámeno, že měli 35 minut do sletu na letišti, a tak se letěli podívat nad Mníšek. Zde se otočili koly vzhůru. Došlo k propadu letadla, chycení křídlem o vzrostlý strom a k pádu letadla.*

Na hřbitově si můžeme všimnout také Kuběnkovy památky. Na Jindřicha Kuběнку vzpomínají mníšečtí i oldřichovští občané nejen jako na lékaře, ale také jako na vášnivého muzikanta a znalce lidských duší. V Mníšku působil v letech 1969–2005.

Příště se vydáme za drobnými památkami sousední Fojtky.

Jedna z novějších památek – pomník J. Kuběňky

Říkali mu zázračný doktor

Miroslav Jech

Tak jako měli v minulosti na jižní straně Jizerských hor legendárního Johanna Josefa Kittela, měli i Hejníci svého zázračného doktora – Franze Holtschecka.

MUDr. Franz Hermann Holtscheck se narodil 3. dubna 1845 v Rumburku. Po absolvování lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze se stal nakrátko lékařem ve Staňkově v okrese Domažlice. Roku 1874 se díky své manželce Julii, rozené Kretschmerové, pocházející z Luhu (dnes části Raspenavy), dostal do okresu Frýdlant v Čechách. Svou první zdejší praxi provozoval v Novém Městě pod Smrkem v domě č. p. 333, kde setrval sedm let. V letech 1878–1881, ještě v Novém Městě, se manželům Holtscheckovým narodily tři děti: dcery Elsa a Lucie a syn Hermann.

V říjnu roku 1881 začíná dr. Holtscheck ordinovat v Hejnicích v hrázdném domě č. p. 175, rodném to stavení „sklářského krále Jizerských hor“ Josefa Riedela. Posléze si staví při silnici do Libverdy vlastní dům č. p. 349, kam stěhuje i ordinaci. Na pozemku vyrůstá současně s domem i hospodářská

MUDr. Holtscheck, chirurg a magistr porodnictví se přistěhoval do Hejnic

Sňatek dcery Lucie s doktorem Karlem Johnem

Hejnický zázračný doktor v pokročilém věku. Otec a dcera před domem č. p. 349 v Hejnicích

budova se stájí pro koně a prostorem pro kočár a bryčku, ve které jezdí za svými pacienty.

Nový hejnický doktor získává brzy pověst výborného diagnostika a tím i důvěru místních obyvatel, je též uznávaným homeopatem. K místní klientele postupně přibývají i pacienti ze Saska a Dolního Slezska, a právě od nich získává přívěsisko *Wunderarzt*, tedy zázračný doktor.

Na Holtscheckův popud byl v roce 1892 založen *Fond na výstavbu nemocnice v Hejnicích*. Jelikož byla jeho klientela složena i z rodin místních továrníků a zámožných obyvatel, kapitál utěšeně rostl. Jenomže počáteční euforii zbrzdila pověstná rakouská byrokracie, a tak záměr postavit v Hejnicích nemocnici znovu ožil až v roce 1912. Příznivou finanční i administrativní situaci ale záhy zhatilo vypuknutí světové války.

Doktor Holtscheck byl členem řady místních spolků, jež mu udělily čestné členství. Hejnická samospráva mu propůjčila i čestné občanství. V roce 1901 se provdala dcera Lucie za mladého lékaře Karla Johna, který již třetím rokem ordinoval v Hejnicích č. p. 300. Péče o zdraví místních i přespolních zůstala tedy v rodině a „navždy“, zvláště když MUDr. John postavil dům č. p. 445, kde sídlí hejnické zdravotní středisko dodnes.

I když doktor Holtscheck mnohé zázračně vyléčil, nemohl někdy pomoci svým nejbližším. Na zákeřnou plicní nemoc zemřel ve třiceti letech syn Hermann a posléze i manželka. Poslední roky dožívala v doktorově domě i jeho matka, jež byla v roce 1889 pochována ještě na starém hejnickém hřbitově. Dnes v těch místech stojí II. mateřská škola.

Doktorův podpis

MUDr. Franz Holtscheck

Jak přibývaly roky, věhlas doktora Holtschecka nadále rostl. Ve stáří obepínala jeho hlavu gloriola sněhobílého plnovousu a stával se tak postavou takřka mystickou. V ordinaci prý po vyslechnutí trápení nemocných občas krátce usínal, ale po procitnutí, zatímco pacient potichu a pokorně čekal, okamžitě stanovil diagnózu a předepsal vhodné léky. Snad i to přispělo k mýtu o jeho zázračnosti.

Wunderarzt Franz Holtscheck zemřel 5. června 1930, jen dva měsíce po oslavě svých 85. narozenin. Dle autora nekrologu, otištěném ve Frýdlantských novinách, byl při oslavách ještě svěží a plný plánů.

Nakonec své pacienty zarmoutil, a to tím, že zvolil pohřeb žehem, v té době ještě nepříliš obvyklý, avšak

propagovaný pokrokovými lidmi. Početný smuteční průvod jej tehdy vyprovázel z domu smutku až na hranice města. Ve své závěti, dávno předem sepsané, nezapomněl na místní spolky, školy a nadace. Dodnes se o tom můžeme dočíst v zachované kronice hejnických dobrovolných hasičů.

Zanechal po sobě i dvě malá tajemství: Celý život se podepisoval Holtscheck. Toto jméno měl uvedeno i v záhlaví svého ručního dopisního papíru z roku 1880, stejné je použito na smutečním parte, které daly vytisknout jeho dcery. Ve všech ostatních úředních dokumentech a matrikách byl ale vždy uveden bez „c“, tedy Holtschek. V matričním zápisu o jeho narození je jméno jeho otce dokonce zapsáno jako Holschek. Jeho současníci věděli, že byl univerzitním profesorem, což bylo také vytesáno na jeho náhrobku. Ten byl, bohužel, při rekonstrukci hřbitovní zdi v 90. letech minulého století nesmyslně zbořen. Na které z univerzit, a zda vůbec, přednášel, se zjistit nepodařilo.

Slova díky uzdravených pacientů prý pan doktor vždy odmítal a říkával: „*Poděkujte přírodě.*“ Známé bylo i jeho rčení: „*Nad rostlinou černého bezu je třeba postavit zlatou střechu.*“ Zachovaly se ale i vzpomínky úsměvné: Když prý jednou jeho syn Hermann, zrovna v pubertálním věku, zjistil, že otec odjel, vyhlédl si v čekárně pacientku, o níž věděl, že je zde poprvé a otce nemůže znát. Oblékl si bílý plášť, pozval ji do ordinace a řekl větu, kterou slyšíme dodnes: „*Odložte si!*“

Dnes je ovšem již málo pamětníků, kteří si na zázračného doktora ještě vzpomenu.

Odhalení desky na hejnickém hřbitově v roce 2015 – vpravo autor, vlevo Franz Hanika, foto archiv autora

Po druhé světové válce bylo v domě, který MUDr. Holtscheck postavil a obýval, pánské a dámské krejčovství. Od roku 1950 se budova stala součástí lesnického učiliště. V té době byla ve stáji pro koně ještě k vidění umělecky kovaná mříž, která oddělovala stání. V kočárovně, která již sloužila za garáž, stála dosud prastará Holtscheckova bryčka. Byl to důmyslný vynález: pod podlahou byly připevněny sanice, které po sklopení během chvilky změnily bryčku na saně.

Jižní strana hospodářské budovy byla obrostlá mohutnou broskvoní, tehdy jedinou v údolí Smědé. Jistě ji nechal zasadit pan doktor. Dnes, po přestavbě, slouží někdejší hospodářská budova jako kuchyně a jídelna. V domě, kde bývala ordinace a čekárna, se vyučuje vazba květin.

Po seznámení s tímto textem se manželé Franz a Monika Hanikovi z obce Burghaun v Hesensku zasloužili o to, aby se 28. června 2015 vrátila na hejnický hřbitov alespoň prostá připomínka významného muže a čestného občana Hejnic. Odhalení pamětní desky se zúčastnili starosta, kronikáři Raspenavy a Hejnic, přítomní byli i iniciátoři a pár místních i německých přátel ze spolku *Heimatkreisverband Friedland*. Pater Pavel Andrš památce požehnal.

Pamětní tabulka zázračného doktora v roce 2018, foto Otokar Simm

Okrašlovací spolek Nové Město pod Smrkem oživuje historii

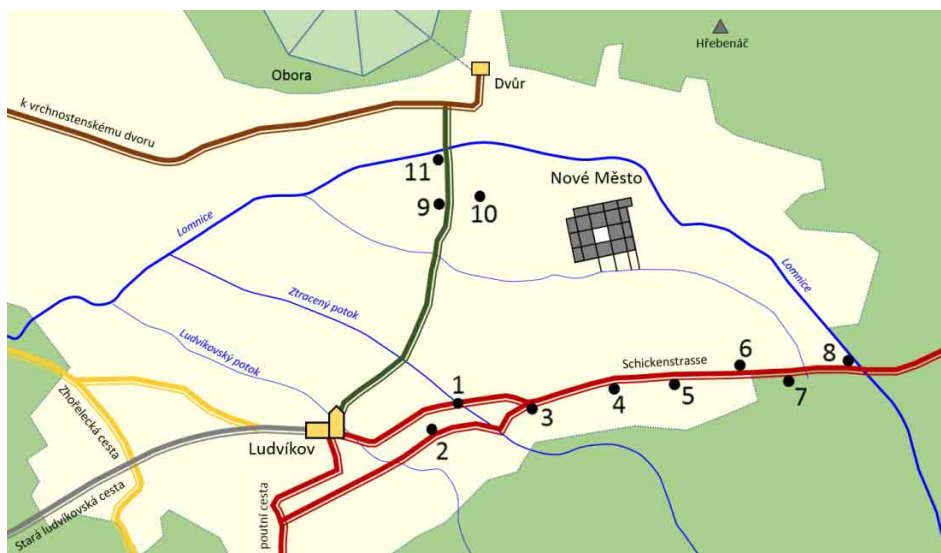
Václav Tima

V prvním článku o novoměstském okrašlovacím spolku jsem vás seznámil s jeho vznikem a přehledem činností. Nyní bych vám chtěl přiblížit trochu historie, bez níž by obnova památek byla jen pouhou stavební prací. Novoměstsko, jako každý kraj, má bohatou minulost. Bohužel poválečná doba zpretrhala kontinuitu historického vývoje a mnohé bylo zničeno. Dnes se pokoušíme na tuto historii navázat, přičemž zjišťujeme, jak málo připomínek (památek, literatury) je zachováno. A začínáme ztrácet i poslední pamětníky. Čas nelze zastavit...

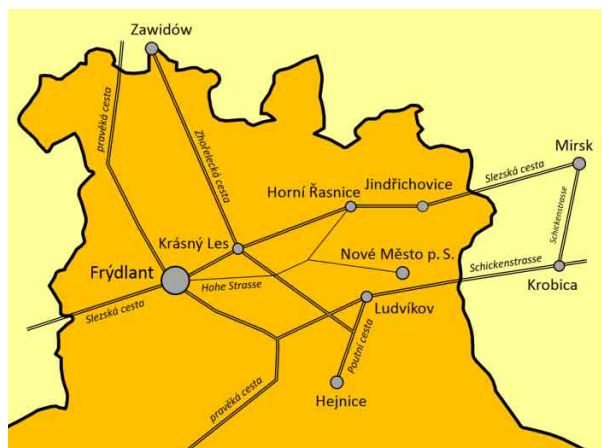
O cestách

Cesty jsou důležité, bez nich by se zde lidé neusídlili. Spojovaly je s okolím a usnadňovaly jim průchod lesy. Nahlédněme tedy do časů před založením Nového Města pod Smrkem.

Zdejší podhorská oblast byla jedním velkým lesem. Nejbližší osídlení bylo soustředěno jen do údolí říčky Smědé a Řasnického potoka. Tomu se ale vymykala ves Ludvíkov, založená u bezvýznamného potůčku ve 12. století. Vznikla na velmi staré cestě kolem Chlumu a severního okraje Jizerských hor, která směřovala dál do Slezska.

Mapa cest v okolí Nového Města pod Smrkem

Názvy a směry hlavních cest ve Frýdlantském výběžku

Slezská cesta), která vedla z Frýdlantu podél Řasnického potoka. Když se v 18. století zhoršily obchodní vztahy se Saskem, uvažovalo se o přeložení této Slezské cesty z Frýdlantu přes Ludvíkov a kolem Nového Města na úbočí hory Smrk. Cesta by pak obešla Sasko a sestoupila by přímo do Slezska. Pokus ale nebyl dotažen do konce. Do povědomí budoucích obyvatel se tak dostal název *Stará slezská cesta* (*Alter Schlesischer Weg*).

Část cesty mezi Ludvíkovem a zemskou hranicí měla i jiné pojmenování. Souviselo s poutěmi do Hejnic a říkalo se jí *Schickenstrasse*. To prý podle toho, že k hranici byly pro vracející se slezské poutníky posílány povozy. Pokud je pověst pravdivá, pak by název vznikl až po zavedení zemské hranice mezi Českým královstvím a Saským kurfiřtstvím. Tedy po roce 1635, kdy saský kurfiřt získal od rakouského císaře Horní Lužici za spojenectví ve válce.

Poutníci tudy chodili po staletí. Ludvíkovský kostel byl poutní zastávkou a po určitý čas směl prodávat od-pustky. Také se v něm zastavovala procesí ze Zhořelce. Jejich trasa, nazývaná *Zhořelecká cesta* (*Görlitzer Weg*), procházela poblíž Ludvíkova.

Poutě ale byly v novějším věku omezovány, až nakonec byly po druhé světové válce zakázány. Po kdysi významné cestě se pak už proháněly jen družstevní traktory a občas jí projeli ojedinělí cyklisté nebo po ní prošli výletníci. Rozpad družstevního hospodaření znamenal i zánik cesty.

Cesta, která vedla přes Ludvíkov, se v údolí Smědé oddělovala od pravěké cesty z českého vnitrozemí do Lužice. Zpočátku neměla pojmenování, až mnohem později se jí začalo říkat *Stará ludvíkovská cesta* (*Alter Lusdorfer Weg*). V udělení práv Novému Městu se pro ni objevuje jen strohý název *Strasse* (silnice).

Další název byl odvozen od *Slezské cesty* (*Schle-sischer Weg*),

Setkání na Zhořelecké cestě, při které stojí Dolní kaplička, opravená v roce 2010

Okrašlovací spolek se snaží znovu zprůchodnit alespoň části této poutní cesty. Jeden její díl je zachován mezi Ludvíkovem a novoměstskými zahrádkami, druhý začíná od asfaltové silničky k pramenu kyselky a vede k potoku Lomnice.

Na prvním úseku lze obdivovat kamenný most z roku 1881 (v mapce č. 1). Má vozovku z dlouhých žulových kvádrů a prostřední pilíř klínovitého tvaru, který brání tarasení splavovaných kmenů. Hned za ním je jez, z něhož vede vodní náhon do Ludvíkova. Most byl po povodni roku 2010 opraven, ale protože již předtím byl několikrát spravován, nemohl být zapsán mezi technické památky.

Z blízkého návrší shlíží na most opravená *Resselova kaplička* (2). Ta stojí při vedlejší větvi poutní cesty, která prochází Horním Ludvíkovem. Obě části poutní cesty se opět setkávají u *Neumannova kříže* (3). Kříž stojí východně od kamenného mostu a byl postaven roku 1855. Po druhé světové válce byl rozvalen a teprve v roce 2007 znovu sestaven. Odehrál se u něho tragický příběh: bratři Wildnerové, známí pašeráci a pytláci, se tu 11. června 1896 tak zle pohádali, až Adolf svého bratra Antona zastřelil. Pak údajně uprchl do Ameriky. U kříže bývala křižovatka několika cest, dnes tudy prochází už jen jedna z nich. Jižní větev poutní cesty od Resselovy kapličky byla rozorána, rovněž tak hornická cesta, po níž se vozila železná ruda z Měděnce do raspenavského hamru, a také další dvě polní cesty.

Od Neumannova kříže směřovala poutní cesta k východu kolem dnes

Kamenný most na Ztraceném potoce u Ludvíkova

Po povodni v roce 2010 byl most opraven

Opravený Neumannův kříž

již umírajících lip pod městskou vodárnou. Tomuto místu se říkalo *Bílý kříž* (4). Prý tu tragicky zemřela malá holčička. Ale ani tato cesta již neexistuje. Dnešní pokračování cesty k novoměstským zahrádkám je novější trasou. Němci ji nazývali *Horní ludvíkovská cesta* (*Oberer Lusdorfer Weg*).

Na poutní cestu lze opět narazit, když půjdete z města ke kyselce nebo k singltreku u lesa. Nad rekreačním táborem odbočuje z asfaltky polní cesta, což je její pokračování. Kdysi tu býval rybníček (5), z něhož byla dřevěným potrubím svedena pitná voda do Nového Města. Poutní cesta směřuje na východ k lesu kolem ruin *vrchnostenské hájovny* (6), s níž je spojeno jméno hajného Pecha. Ano, právě on tragicky zemřel na svahu Smrku při nahánce zvěře a má tam pomníček.

Pod hájovnou je zachovaná obezděná studánka, kterou spolek renovuje. Kousek za hájovnou jsou ještě ruiny domu zvaného *Liščí farma* (7), protože tu bývala farma modrých lišek. Za ní cesta zanikla, a proto musíte jít po okraji louky. Dostanete se tak k místu, kde byl roku 2009 obnoven *Schwertnerův*

křížek (8) a kde začíná *Hornická naučná cesta*. Odtud lze dojít k Lomnici, přičemž vlevo jsou zarostlé ruiny bývalé *Pfeifferovy brusírný pil* a ještě dříve novoměstské pily, kterou darovala frýdlantská vrchnost hornickému městu pro potřeby budování domů a cínových dolů. Podél Lomnice bývalo rovněž centrum zpracování cínových rud. Stály tu drtírny s obytnými domy a huť k tavení cínu. Poutní cesta pokračuje ještě kousek za Lomnicí až k asfaltové lesní cestě a dál již neexistuje. Vede po ní Hornická naučná cesta.

K jiné historické cestě se musíme vrátit do Ludvíkova. Vedla odtud severovýchodním směrem k vrchnostenskému hospodářskému dvoru (dříve poplužnímu dvoru). V dávných dobách šlo o tak zvanou *Dobyťčí cestu* (*Viehweg*), neboť se po ní honily krávy na povinné spásání vrchnostenských luk. A samozřejmě po ní chodili i ludvíkovští poddaní na robotu. Cesta je zčásti zachovaná, nejprve vystoupá na malý kopec, kde

Dobová fotografie Pfeifferovy brusírný pil u poutní cesty, archiv Friedlandstube Hünfeld

Současná podoba cesty Viehweg – komunikace, po níž chodili ludvíkovští poddaní na robotu

*Pohled na místo, kde stála Bílá kaplička
a později pak Raazův kříž*

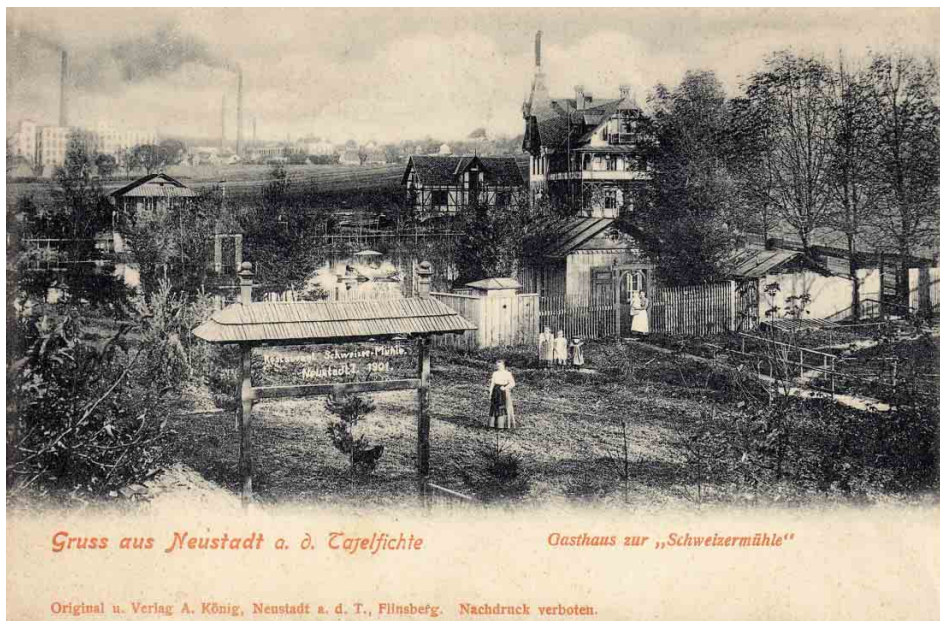

*Starší fotografie Raazova kříže,
archiv Friedlandstube Hünfeld*

stála tzv. *Bílá kaplička* (*Weisse Kapelle* – 9). Připomínala prý padlé ze srážky císařského oddílu se švédskými vojáky za třicetileté války.

Nedaleko se nacházelo další pochmurné místo, *novoměstské popraviště* (10). Cesta poté sejde kolem kravína k Lomnici. Přímo před potokem najdeme ruiny bývalého *Niklasova hospodářského dvora* (11), u něhož stála krásná vilka. Bohužel vyhořela a budovy dvora postupně chátrají. Ještě před Niklasem se tu nacházel *Hübnerův mlýn*. Mlynář Hübner zbudoval na konci 19. století pro potěchu svou i jiných vpravo od cesty na tehdejším rybníčku zábavní místo s hostincem, tanečním ostrůvkem a plavbou lodiček. Později se mu říkalo *Švýcarský mlýn* (*Schweizermühle*). Vše zaniklo po druhé světové válce.

Od Lomnice již ludvíkovští robotníci viděli hospodářský dvůr, který stál nad dnešní čerpací stanicí v Novém Městě. Byl založen v odlehlém lesním koutě a vedle něho byla vrchnostenská obora. Po ní dostalo toto místo i celý zalesněný kraj pojmenování *Hegewald*, *Hájený les*. O zvěř v oboře se museli starat hornošasníci poddaní. K hospodářskému dvoru vedla z Frýdlantu cesta, kterou Němci nazývali *Hohe Strasse* (*Vysoká silnice*). Měla to být i spojnice se Slezskem, která vedla výše než Slezská cesta v údolí Řasnického potoka. Proto ten název. Někteří však tvrdí, že *Hohe Strasse* byla jen cesta z Frýdlantu k dnešní odbočce do Horní Řasnice (6. kilometr od Frýdlantu) a poté mířila dolů k původní Slezské cestě. A cesta vedoucí ke dvoru byla jen odbočkou. V roce 1943 byla silnice mezi Frýdlangem, Novým Městem a hra-

Pohlednice z roku 1901 se zábavním střediskem u Hübnerova mlýna, archiv Friedlandstube Hünfeld

nicí upravena na rychlostní komunikaci. Dodnes se prozrazuje klopenými zatačkami.

Tři velmi staré cesty tak vymezovaly prostor, kde roku 1584 vzniklo Nové Město. Dvě z nich dodnes existují, třetí se Okrašlovací spolek pokouší obnovit. S cestami jsou spojeny i křížky a kapličky, které kdysi lidé postavili, aby je chránily při jejich putování nebo na památku nějaké události. I tyto křížky byly zachráněny a opraveny.

Oprava Pechovy studánky členy okrašlovacího spolku

Členové okrašlovacího spolku zajišťují i zprůchodnění poutní cesty

Děje se nejen v Jizerských horách

Ještě jednou Kristiánovská kaplička

Miloslav Nevrlý upřesňuje informace z článku *Kaplička pod Kristiánovem* (Patron 2/2018): „Na str. 23 píšete, že *„kdośi zasadil do výklenku křížek z měděného plechu“*. V knize Jizerské hory na starých diapozitivích je psáno, že křížek nechal v roce 1996 na svůj náklad vyrobit uměleckým kovářem Pavlem Vancem z Prahy Ing. Vladislav Bureš. Vlastnoručně ho pak do výklenku zasadil. Vláda v roce 2017 v devadesáti letech zemřel, jezdil jsem od roku 1950 na jeho chalupu v Hraběticích č. p. 6. Ta je ve stejné knížce na str. 123.“ Za poskytnuté informace děkujeme.

Obnovený pomník Gottfrieda Menzela

Členové Spolku Patron se na podzim roku 2018 zúčastnili požehnání obnoveného pomníku Gottfrieda Menzela, který se nachází v parku za kostelem sv. Kateřiny v Novém Městě pod Smrkem. Farář Gottfried Menzel žil v letech 1789–1879. Byl významným přírodovědcem a cestovatelem. Jeho pojednání o rostlinstvu Jizerských hor patří dodnes mezi nejlepší svého druhu.

Nové informace k případu skupiny Jizerka

Od *Akce Jizerka*, při které příslušníci Státní tajné bezpečnosti a Sboru národní bezpečnosti na Vlašském hřebenu zakročili proti členům železnobrodského Junáka letos uplyne 70 let. O průběhu a následcích události jsme již psali (Patron 3/2014). Nyní se ale objevily nové skutečnosti, jejichž vydání u příležitosti výročí připravujeme.

Čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor č. 1/2019 (30. ročník)

Vydává Spolek Patron, Jiřetín pod Bukovou 104, 468 43, IČO: 64669807. Vydávání čtvrtletníku PATRON je povoleno OkÚ - Jbc - 941/34. Ev. č. MK ČR E 10470. Redakce: Bohumil Horáček, Otokar Simm. Grafická úprava: Graphis DTP studio, Moskevská 6, Liberec. Tisk: Geoprint, Krajinská 1110, Liberec. Příspěvky zasílejte na adresu: Bohumil Horáček, Na Radouči 1254, 293 01 Mladá Boleslav, nebo e-mailem: horacek21@seznam.cz. Interní tiskovina.

Kámen Brzda (Hemmstein) s původním velkým křížem na snímku ze 60. let minulého století, foto Milošlav Nevrlý

Dnešní stav domu č. p. 349 v Hejnicích, v němž působil MUDr. Franz Hermann Holtscheck, foto Otokar Simm

Česko-německá mapa Jizerských hor

V pondělí 4. února 2019 byla v Krajské vědecké knihovně v Liberci představena první česko-německá mapa Jizerských hor a části Frýdlantska. Splnil se tak dávný sen přátel Jizerských hor, kteří zcela zaplnili velký přednáškový sál knihovny. Přítomno bylo i přes dvacet členů Spolku Patron.

Severní oblasti Čech byly od středověkého osídlení až do konce druhé světové války jazykově převážně německé. To určovalo i vývoj většiny místních názvů v Jizerských horách. V důsledku vysídlení původních obyvatel ale došlo k jejich přejmenování. Staré místní názvy se nadále udržovaly jen v mluvě těch, kteří mohli zůstat, a těch, kteří museli odejít. Tyto generace však z našeho světa odcházejí, což Otokara Simma, Jana Heinzla a kartografa Jana Prášila přivedlo k myšlence, pustit se do nelehkého díla dvojjazyčné mapy, která by zachovala paměť zanikajícího světa českých Němců. Motivací byl i vztah ke krajině, jejíž minulost se v názvech sídel, vod, míst i větších území významně odráží. Hlavním pramenem pro práci byly mapy Josefa Matouschka. Sběr původních názvů, které jsou vloženy do současného mapového podkladu, probíhal i z dalších historických map, vlastivěd, lexikonů a z archivních databází.

Večerem poutavě provázel Marek Řeháček, mapě do života vše dobré popřáli Miloslav Nevrlý a Jiří Hušek. Mapa, kterou v měřítku 1 : 25 000 vydala Kartografie HP a Ekoles-Projekt, je k dostání nejen v místních knihkupectvích a informačních centrech.

Foto Petr Bíma